

Atelieri Koprivnica i Atelijeri Žitnjak — DVIJE PERIFERIJE

— tekst: **Tanja Špoljar i Bojan Krištofić**

Zajednička izložba *Dvije periferije* u Gradskom muzeju Križevci, dvije prijateljske, moglo bi se reći — zbog značajnih bliskosti i intuitivnih usporednosti — i sestrinske umjetničke organizacije i udruge, zagrebačke Atelijere Žitnjak i Ateliere Koprivnica, po prvi put, „na pola puta“, spaja na skupnom izložbenom projektu, nakon sad već mnogobrojnih individualnih suradnji njihovih članica i članova tijekom zadnjih nekoliko godina. Namjera izložbe nije toliko da interpretira i problematizira koliko da upravo okuplja, ne samo članove/ice dvaju kolektiva, nego i sve prijatelje/ice suvremene umjetnosti koji njihove pozicije i svjetonazore osjećaju bliskima, također svojim. Zbog toga je postavu pristupljeno prema načelu potpune izlagačke ravnopravnosti, dok je svrha ovog teksta da čitatelje/ice i posjetitelje/ice Gradskog muzeja Križevci prvenstveno informira o dosadašnjem djelovanju kolektiva i senzibilizira ih za njihova stvaralačka i životna shvaćanja, u kojima pojam periferije posjeduje središnje i, važno je isticati, pozitivne i progresivne konotacije, i karakteristike.

Priča prostora Atelijera Žitnjak započela je 2003. godine, kada je Grad Zagreb zgradu nekadašnje osnovne škole na žitnjačkoj polovici Gradske četvrti Peščenica-Žitnjak prenamijenio u 13 atelijera, te ih putem javnog natječaja dodijelio na korištenje lokalnim umjetnicima, tada srednje i mlađe generacije. Umjetnice i umjetnici su u velikoj mjeri samostalno unaprijedili infrastrukturu dotrajale zgrade za radne, izlagačke i druge svakodnevne potrebe, a 2004. su pokrenuli umjetničku organizaciju AŽ (jednu od najstarijih u Hrvatskoj!) kako bi rastuće aktivnosti objedinili neophodnim formalnim okvirom, dok je 2005. utemeljena i Galerija Atelijera Žitnjak. Tada javni sadržaji suvremeno-umjetničke i vizualno-kulturne vrste na Žitnjaku istinski počinju.

Neprekidno širenje aktivnosti Izložbenog programa Galerije AŽ do danas je nastavilo diktirati ritam osmišljavanja novih programskih linija umjetničke organizacije. Godine 2007., na inicijativu Gradskog ureda za kulturu Grada Zagreba, pokrenut je Program međunarodne umjetničke razmjene Zagreb-Düsseldorf, putem koje, kustoskim odabirom Savjeta galerije AŽ, svakog rujna jedan umjetnik/ica iz Zagreba putuje na rezidencijalni boravak u Düsseldorf (i obrnuto), što rezultira samostalnim izložbama „domaćih“ u njemačkom gradu, odnosno izložbama gostiju iz inozemstva u AŽ. Time se već 15 godina kontinuirano jačaju internacionalne kulturne veze te odvija zamjetno upoznavanje distinktivno lokalnog, društvenog i produkcijskog konteksta s obje strane. Rezidencijalni program danas uključuje i razmjenu s Galerijom Flora HDLU-a Dubrovnik, prema principu jednodnevnog boravka na Žitnjaku, odnosno u Flori, te vikend-predstavljanja stvaralačkog opusa i aktualnog umjetničkog rada gostiju. Zahvaljujući podršci

Zaklade Kultura nova 2017. i 2018. godine, Atelijeri Žitnjak bili su u mogućnosti adaptirati dotad neadekvatni dio zgrade u prikladno opremljeni boravišni prostor za goste, čime su napokon potpuno ujedinjene tri temeljne funkcije prostora — radna, izložbena i rezidencijalna (dotad su gostujući umjetnici boravili u unajmljenom gradskom stanu). Ujedno, to podrazumijeva da su AŽ na nivou grada Zagreba dobili jedinstvene holističke karakteristike, kao jedini prostor koji objedinjuje sve te svrhe a da posrijedi nije izvorno skvot, i nastavljaju biti jedan od rijetkih prostora u zemlji (sestrinski Atelieri Koprivnica su jedan od svega par drugih primjera) koji bi se mogli odrediti engleskim terminom *artist-run space*.

Novi dio prostora ponudio je svježije mogućnosti rada i mimo rezidencijalnih boravaka, pa je 2017. pokrenut program Centriranje periferije, istraživačkog, interdisciplinarnog i intermedijskog karaktera, posvećen edukacijskim i suradničkim aktivnostima s različitim društvenim skupinama, među kojima zasad dominiraju studenti humanističkih znanosti i umjetničkih akademija. Smisao novog programa je daljnji rast i razvoj prisutnosti AŽ u njihovoj neposrednoj, lokalnoj i kvartovskoj zajednici, zbog toga što je prostor, pored Osnovnih škola Žitnjak (Petruševac) i Dr. Vinka Žganca (Kozari Bok i Putevi) te male zgrade Mjesnog odbora, jedini u svom dijelu četvrti s kulturnom, umjetničkom i edukacijskom namjenom (na Žitnjaku ne postoji dom kulture ni išta slično tome), stoga organizacija pogotovo ima priliku progresivno djelovati na tom tragu. „Podnaslovom“ Centriranje periferije dosad su obuhvaćene programske aktivnosti, poput razgovora s gostujućim umjetnicima te kulturnim radnicama i radnicima; vodstva izložbama te seminari i kustoske prakse za studente/ice Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, i drugih studija; prve Početnice likovne kritike organizirane suradnjom AŽ, studentskog portala Kulturflux i kulturne redakcije Radija Student; likovnih radionica za djecu-učenike/ice spomenutih osnovnih škola; predavljanja knjiga i predavanja sa suvremeno-umjetničkim i vizualno-kulturnim temama; projekcija dokumentarnih i eksperimentalnih filmova, kazališnih predstava i performansa te brojnih drugih. Dan otvorenih vrata AŽ, omiljena manifestacija koju članovi/ce organizacije priređuju svake jeseni od osnutka, s godinama je evoluirala od zajedničke tematske izložbe-akcije članova/ica AŽ i njihovih prijatelja/ica (tzv. pridruženih članica i članova) do poziva kolegama/icama kustosima/icama za osmišljavanje problemskih izložbi i istupa, što je do sada rezultiralo suradnjama, primjerice, sa zagrebačkim udrugama Are You Syrious? i Centar za kazalište potlačenih POKAZ, odnosno njihovim šticienicima i sudionicima. Dan-danas je i Dan otvorenih vrata AŽ jedna od komplementarnih programskih smjernica sjedinjenih Centriranjem periferije.

Sintagma Centriranje periferije pritom je *hommage* umjetničkom radu — *site-specific* intervenciji — Centar periferije izvornog žitnjačkog člana Zorana Pavelića, koju je aplicirao na pročelju iznad ulaza u same Atelijere Žitnjak, i time suštinski-simbolički imenovao njihovo filozofsko i svjetonazorsko uporište, budući da su se prostor i njegovi ljudi s vremenom počeli poistovjećivati upravo s tom odrednicom.

Petnaestogodišnjim kontinuitetom programa AŽ, Zagreb je na svojoj jugoistočnoj post-industrijskoj i post-agrarnoj periferiji dobio polivalentni javni prostor „na liniji“ sa sličnim mjestima u svim relevantnim europskim centrima, čije vlasti prepoznaju inkluzivnu kulturno-umjetničku proizvodnju kao jedan od načina unapređenja nedovoljno razvijenih, perifernih zajednica. Umjetničke organizacije poput AŽ dolaze kao inicijatori i katalizatori promjena „odozdo“, ukazujući tako na opravdanost svoje naoko periferne, no, kolektivno promatrano i proživljeno, značajne društvene uloge, koja valove progresivnog poimanja kulture i umjetnosti, zajednice i solidarnosti, odašilje od periferije prema centru već skoro dva desetljeća.

Sa žitnjačke strane, članovi/ce korisnici/e atelijera koji izlažu u GMK su Alem Korkut, Boris Cvjetanović, Hrvoje Mitrov, Kata Mijatović (voditeljica Galerije AŽ od 2005. do 2019.), Zoran Pavelić, Vesna Pokas, Vlasta Žanić, Boris Greiner i Predrag Pavić (valja spomenuti i članove koji ovom prilikom ne sudjeluju u postavu: Hamu Čavrka, Dražena Grubišića i Franu Rogića, dok su korisnici atelijera i Nikola Šimunić te Fedor Vučemilović), čiju „reprezentaciju“ upotpunjuju pridruženi članovi/ce Neven Bilić (svojedobno korisnik atelijera, koji se sretno preselio u vlastiti prostor u susjedstvu), Ivana Jelavić, Iva Kordić (tijekom 2020./’21. suradnica voditelja Galerije AŽ Bojana Krištofića u provedbi programa, studentica umjetnosti na relaciji Trst—Zagreb) i Nives Sertić (prva sudionica novog programa otvorenog studija Atelijer živi!, tijekom proljeća 2021., koja se brzo „udomaćila“ te (p)ostala česta posjetiteljica i članica ekipe). U sklopu postava izložbe bit će dostupne i knjige, i publikacije AŽ (tzv. Biblioteka od A do Ž) te izdanja umjetničke radionice Petikat, čiji su jedni od pokretača Cvjetanović i Greiner (drugi su svim „Žitnjačanima“ također jako bliski umjetnici Hrvoje Đukez, Stanislav Habjan i Danijel Žeželj, koji na obostrano zadovoljstvo „svako malo“ na neki način participiraju u aktivnostima AŽ). Kipari, slikari, fotografi, pisci, performer, dizajneri, filmaši... Raznorodna grupa što se susreće i u svojim različitostima, te svakako u dodirnoj točki svjetonazora koji snagu crpi iz vitalnih veza periferije i centra, istodobno shvaćenih poput prostor-vremenskih odrednica te kreativnih i filozofskih pozicija. Odabranih i izbornih, nipošto obrnuto.

Atelieri Koprivnica su koprivnička udruga koja od 2012. godine djeluje u zgradi broj 20 kompleksa bivše vojarne, sadašnjeg Kampusu, a u lokalnim su okvirima jedinstven prostor koji spaja upravljanje umjetničkim atelijerima (radnim prostorima) i nezavisnim galerijskim prostorom — AK galerijom. Svojim funkcioniranjem u malom gradu na sjeverozapadu Hrvatske, van žiže kulturnih događanja i centara, te perifernim smještajem na rubu grada (kao što su vojni kompleksi obično i pozicionirani), Atelieri Koprivnica prividno su u poziciji dvostruke perifernosti: prostorno oni to svakako jesu, no ne i svojim težnjama i djelovanjem.

Prostor bivših vojnih spavaonica koprivničkim je umjetnicima dodijeljen na korištenje 2011. od strane Grada Koprivnice, zalaganjem umjetnika Vlatka Vinčeka, Željka Mucka i Romana Baričevića te

povjesničara umjetnosti Marijana Špoljara, dok je 2. siječnja 2012. službeno registrirana udruga Atelieri Koprivnica, skraćeno AK. Uz navedena tri umjetnika, članovi udruge tada su bili i Sunčanica Tuk, Tomislav Balažin, Gordana Špoljar Andrašić, Ivan Andrašić, Zlatko Kauzlarić-Atač, Dražen Eisenbeisser, Antonio Grgić, Darko Markić, Zvonimir Haramija i Mario Dimić, a na raspolaganju je bilo devet radnih prostora. Broj članova kroz godine se mijenjao, kao i raspored atelijera i umjetnika koji ih koriste. Prvo razdoblje djelovanja udruge bilo je fokusirano na rad u atelijerima te jačanje kapaciteta i statusa same udruge, no već 2013. godine Vlatko Vincek pokreće AK galeriju u prostoru svog atelijera, veličine 50 m², i započinje s izložbenim programom. Jedna od izložbi iz te godine služi nam kao zanimljiva poveznica (jedna od mnogih) s djelovanjem Atelijera Žitnjak: radi se, naime, o izložbi Kate Mijatović, Zorana Pavelića (članova Atelijera Žitnjak!) i Marijana Molnara. Dio izložbenog postava činio je i Pavelićev video rad *Centar periferije* koji će se pokazati kao bitna povezna točka između dvije organizacije/udruge. U 2013. godini održana su svega tri događanja, a od sljedeće godine Vincek vođenje programa prepušta povjesničarkama umjetnosti Tanji Špoljar i Maši Zamljačanec. Bez inicijalnog Vincekovog konceptijskog okvira i njegove jasne ideje o galeriji koja promovira isključivo suvremene umjetničke prakse, AK galerija ne bi postojala u ozbiljnom i kontinuiranom obliku kakvom ju prepoznajemo danas.

Godine 2014. spomenuti dvojac osmišljava program koji se svojim nazivom *AK galerija — Centar periferije* referira na već spomenuti rad žitnjačkog umjetnika Zorana Pavelića. Naime, taj je rad 2006. izveden na zatvaranju kulturnog prostora nezavisne i izlagačke scene MMC Kuglana 2, a video zapis tog rada izložen je na prvoj izložbi u AK galeriji 2013. Davanje istog naziva programskom konceptu galerije postaje referentna točka koja povezuje dva razdoblja izvaninstitucionalne izlagačke prakse u Koprivnici: jedno koje je završilo zatvaranjem Kuglane 2 (nakon kojeg godinama nije postojao izlagački prostor za suvremene umjetničke prakse) i novo koje počinje ozbiljno osmišljenim i koncipiranim izlagačkim programom AK galerije. Tada je u podnaslovu programa stajao opis *mjesto druženja i umjetničke prakse na periferiji*, što je ostala glavna idejna odrednica do danas. Iako AK nije nastala po uzoru na AŽ, isprepletenost tih referentnih točki, često izlaganje žitnjačkih umjetnika u AK galeriji kroz godine (npr. Borisa Cvjetanovića, Bojana Krištofića, Kate Mijatović, Predraga Pavića i dr.) te sve čvršća suradnja, koja se dokazuje i ovom izložbom, proizlaze iz sličnih pogleda na traženje vlastitog prostora u umjetnosti, a sve iz malih autonomnih oaza na periferijama dvaju gradova. Od 2015. godine cjelokupni program galerije preuzima, osmišljava i provodi kustosko-dizajnerski tim koji čine Tanja Špoljar, Bojan Košić i Petra Travinić, a galerija i dalje (do danas) djeluje kao jedino izvaninstitucionalno izlagačko mjesto u gradu koje otvara prostor inovativnim, interdisciplinarnim i multimedijalnim suvremenim umjetničkim praksama.

AK su jedna od rijetkih udruga i prostora koji u sebi pomiruju toliko raznovrsne uloge i funkcije: okuplja umjetnike i upravlja prostorima atelijera, vodi nezavisni galerijski prostor fokusiran isključivo na suvremene umjetničke prakse, provodi edukativne aktivnosti iz područja suvremene umjetnosti i kulture te rezidencijalni program koji se bavi specifičnostima bivšeg vojnog kompleksa. Kroz dva dominantna programa (*AK galerija — prostor suvremene umjetnosti*, koji obuhvaća izložbeni i edukativno-teorijski dio te rezidencijalni program *Kompleksi: (su)život ljudi i prostora*), AK galerija iznova reagira na aktualne društvene pojave te u svoj programski koncept uključuje umjetnike koji su svjesni važnosti istraživanja, preispitivanja, pomicanja granica, angažiranih praksi, iskoraka u mediju i uključivanja zajednice u cijeli proces. Kroz kontinuirani godišnji program (oko dva događanja mjesečno), bilo preko javnog natječaja ili na poziv, prezentira autore čiji se radovi kritički odnose prema aktualnim društvenim, političkim ili kulturnim kontekstima. Također, umjetnici kroz svoje radove reagiraju na specifičnosti prostora u kojem se galerija nalazi, što uzrokuje produkciju novih radova ili jedinstvenih kustoskih koncepcija. Uz izlagački program, AK galerija organizira predavanja priznatih teoretičara, kustosa i umjetnika iz područja suvremene umjetnosti, te je u osam godina djelovanja u AK održano preko 100 izložbi, performansa, predavanja, radionica, akcija, koncerata... Od 2015. godine započinje rezidencijalni program *Kompleksi: (su)život ljudi i prostora*. Prostor bivše vojarne u ovom projektu služi kao mjesto propitivanja odnosa prostora i memorije te postavlja pitanja kako se društveno-političko kontekst ogleda u različitim infrastrukturama, kako u prostoru vidimo/čitamo slojeve povijesti i identiteta te kako se umjetničkim radovima može prostoru dodati nova dimenzija. AK galerija kroz ovaj program uključuje umjetnike koji kroz rezidencijalni boravak, istraživanje, produkciju i prezentaciju rada reagiraju na zatečeno stanje te aktiviraju prostor, naglašavajući važnost umjetničkih rezidencija i produkcije novih radova koji reagiraju na specifične kontekste. Program također otvara mogućnost povezivanja svih sadašnjih korisnika navedenog kompleksa i dijalog o tome kako na najbolji mogući način oživjeti taj dio grada. Do sada su na rezidencijalnom boravku gostovali umjetnici Ana Zubak, Gildo Bavčević, Davor Konjikušić i Tomislav Brajnović. Od 2015. godine AK su i dio FUNK-a (Foruma udruga nezavisne kulture), saveza udruga koje djeluju na području Koprivnice, s ciljem autonomnog djelovanja u kulturnom i civilnom sektoru, a surađuju i s cijelim nizom aktera nezavisne scene, kustosima, udrugama civilnog društva, institucijama, festivalima i volonterskim platformama.

Uz godišnji program AK galerije, ovaj, za Koprivnicu inovativan, model okupljanja umjetnika u radnim prostorima atelijera, iznjedrio je i čitav niz zajedničkih projekata svih članova. Osim Dana otvorenih vrata koji se održavaju već devet godina, jednom godišnje, i na kojima se predstavljaju recentni radovi članova (ili u vlastitim atelijerima ili kroz skupne izložbe i popratne programe), AK umjetnici predstavljaju se i u formi *pop-up* izložbi *Izložba prije izložbe* gdje samostalno ili u paru prezentiraju aktualne serije radova i nove ideje. Dakle, udruga ne egzistira samo kao radni prostor, već kao živo, aktivno mjesto susreta,

programa AK galerije, ali i događanja koja okupljaju sve članove. Uz to, članovi sudjeluju i u projektima i suradnjama s ranjivim i marginaliziranim skupinama te gradskim udrugama koje nisu često u doticaju sa suvremenom umjetnošću. Dugoročna ideja jest da Atelieri (p)ostanu prostor druženja, razmjene ideja i znanja, produkcije novih radova, kritičkog promišljanja suvremenog društva i umjetnosti, svakodnevnog rada, inkluzije zajednice, autonomije stvaranja, uz uključivanje sve većeg broja mlađih lokalnih umjetnika i umjetnica, suradnika, volontera. AK je prostor koji od samih početaka suvremenu umjetnost vidi kao polje od izrazite važnosti za kulturni razvoj grada, a galerijski prostor i atelijera kao bazu novih ideja važnih za zajednicu i njeno čvršće povezivanje.

S koprivničke strane, umjetnici koji sudjeluju na ovoj križevačkoj izložbi članovi su udruge ili od samih početaka ili pak od ove godine, neki od njih koriste prostore atelijera za rad, a neki su članovi udruge bez atelijera. Abecednim redom, to su: Iva Bolfek, Izabela Čuni, Dražen Eisenbeisser, Antonio Grgić, Ivan Gundić, Zvonimir Haramija, Ivan Ivanović, Bojan Koštić, Teodora Lukavski, Darko Markić, Željko Mucko, Tomislav Sertić, Gordana Špoljar Andrašić i Sunčanica Tuk. Spomenuti treba i članove koji na ovoj izložbi ne sudjeluju, a to su Lada Gudić i Vlatko Vincek. Atelieri Koprivnica predstavljaju se medijski raznorodnim radovima 14 umjetnika te izborom publikacija AK galerije.

Zajednička izložba Atelijera Koprivnica i Atelijera Žitnjak primjer je prirodnog „sparivanja“ dvaju prema svojim identitetima vrlo sličnih prostora i veoma bliskih kolektiva, „na pola puta“ od Zagreba do Koprivnice i obrnuto, to jest u Gradskom muzeju Križevci. Hijerarhije nema, raspored je horizontalan — stariji umjetnici se povezuju ravnopravno s mlađima, slikari/ce s performerima/icama, fotografi/kinje s kiparima/kama, prema ključu komplementarnosti i bliskosti svojih medija i poetika, karaktera i svjetonazora. Zajednička je to priča, raznolika i raznovrsna, čije zaokruženje prikazuje i govori više od zbira svojih dijelova.